

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

КОРОХОД Ясмiна Джанiвна

УДК 321 316.483:(32.019.5:004)

**СПЕЦИФІКА МЕХАНІЗМІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОГО
КОНФЛІКТУ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук**

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
КОРМИЧ Людмила Іванівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри соціальних теорій

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
ГОРБАТЕНКО Володимир Павлович,
Інститут держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
заступник директора

доктор політичних наук, професор
СІЛЕНКО Алла Олексіївна,
Одеська національна академія
зв'язку ім. О.С. Попова,
проректор з навчальної та виховної роботи

Захист відбудеться 19 грудня 2014 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 в Національному університеті «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 18 листопада 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В. Пехник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі відбуваються складні політичні процеси, пов'язані з глобалізацією та інформатизацією політичного простору. Невід'ємною частиною цих процесів є політичний конфлікт як складовий елемент політичної дії, оскільки він становить собою прояв і результат конкурентної взаємодії двох чи більше сторін, які змагаються одна з одною за розподіл та утримання ресурсів влади, повноважень та благ.

Вивчення феномена політичного конфлікту передбачає дослідження його інструментарію – технологій та механізмів, що використовуються у межах політичної боротьби. Активний розвиток інформаційного суспільства вимагає здійснювати такий пошук у площині інформаційних технологій. Особливого значення набуває інформаційний чинник політичного конфлікту у зв'язку з розвитком та поширенням демократії як форми правління, за якої джерелом влади є народ. Громадська думка стає об'єктом боротьби суб'єктів політичного конфлікту та визначним чинником політичного процесу як на державному, так і на міжнародному рівнях.

У наш час зосередження уваги на аналізі чинників інформаційного характеру необхідне для складання прогнозів можливого виникнення політичного конфлікту, його своєчасного попередження та успішного вирішення. Особливу актуальність досліджувана проблема має у зв'язку із вирішенням завдань становлення демократії перехідного періоду, в якому перебуває Україна, де постійно спостерігаються прояви тих чи інших конфліктогенних протистоянь у суспільстві.

Наукова, пізнавальна актуальність полягає в необхідності дослідження політичного конфлікту та його інформаційної складової, оскільки в політичній науці не існує чітко окресленого аксіоматичного сприйняття сутності цих феноменів. В практичному плані актуальність обумовлена тим, що для попередження та вирішення політичних конфліктів, суб'єктам протистояння (на міжособистісному, міжгруповому, міждержавному рівнях) необхідно дбати про підвищення обороноздатності в інформаційній сфері відносно деструктивних впливів, крайні прояви яких можуть набувати форм інформаційної агресії.

Таким чином, вищезазначені аспекти свідчать про необхідність та актуальність наукового дослідження політичного конфлікту, його інформаційної складової, як теоретичного концепта та феномена політичної дійсності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» за темою «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (№ державної реєстрації 011U0006H), безпосередньо пов'язане з комплексною науково-дослідною темою кафедри

соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія» – «Стратегія розвитку України в сучасному цивілізаційному просторі».

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в дослідженні сутності інформаційної складової політичного конфлікту та її ролі у сучасному політичному процесі, виявленні технологічних складових інформаційно-політичного протиборства та їх значення в контексті ефективної боротьби (протидії) в умовах інформаційного протистояння суб'єктів політичного конфлікту.

Досягнення зазначеної мети обумовило необхідність вирішення таких **завдань**:

- здійснити ретроспективний історіографічний аналіз досліджень конфліктів у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців та політичного конфлікту як форми політичного процесу;
- з'ясувати сутнісні характеристики та системні властивості політичного конфлікту;
- дослідити генезис уявлень про інформаційну складову політичного конфлікту у науковому дискурсі;
- визначити методологічні підходи та категоріальний апарат дослідження інформаційної складової політичного конфлікту;
- визначити типологічні особливості моделей інформаційно-політичного протиборства;
- дослідити роль ЗМІ в системі механізмів та технологій інформаційного впливу на суб'єкти політичного конфлікту;
- виявити та проаналізувати особливості інформаційно-політичного протиборства в українських реаліях;
- з'ясувати специфіку інформаційного впливу на Україну в межах міжнародного інформаційно-політичного протиборства;
- визначити оптимальні шляхи подолання деструктивних інформаційних впливів на розвиток політичного процесу.

Об'єктом дослідження є політичний конфлікт як спосіб політичної взаємодії в інформаційному суспільстві.

Предметом дослідження є сутність та особливості інформаційної складової політичного конфлікту та її роль у формуванні політичної дійсності.

Методи дослідження визначаються потребою комплексного аналізу теми та базуються на використанні міждисциплінарного підходу. В його рамках використовувались як загальнонаукові, так і спеціально-наукові методи.

В основі дослідження природи політичного конфлікту – методологічна парадигма, заснована на положеннях діалектичної логіки. Принцип взаємодії протилежностей на конструктивних засадах виступає методологічною основою в аспекті визначення ірраціонального та раціонального факторів впливу на перебіг політичного конфлікту. Загальнонаукові методи (аналізу і

синтезу, абстрагування, індукції та дедукції тощо) застосовувались протягом усього дослідження при формуванні умовиводів та висновків.

Завдяки системному аналізу було всебічно досліджено політичний конфлікт, виявлено його унікальні та універсальні елементи з метою обґрунтування системної цілісності даного феномена. Також він використаний для з'ясування співвідношення категорій «технологія» та «механізм», що дозволило кожне з цих понять розглядати як компоненту більш широкого об'єкта. Структурно-функціональний метод було використано при аналізі політичного конфлікту, інформаційного впливу, інформаційного поля, що дозволило дані явища розглядати як складну систему зі специфічними функціями окремих елементів.

За допомогою термінологічного підходу та предметно-регулятивного аналізу було з'ясовано сутність таких термінів та понять як «політичний конфлікт», «інформація», «інформаційний вплив», «інформаційна війна», «інформаційний тероризм», «інформаційні технології», «механізм інформаційного впливу» та ін. На підставі встановлення взаємозв'язків виведено та сформульовано інтегративне поняття – «інформаційно-політичне протиборство». Емпіричний метод дозволив вивчити особливості прояву інформаційно-політичного протиборства в українських реаліях та на міжнародній арені. Порівняльний метод дав можливість зіставити інтереси суб'єктів зовнішніх інформаційно-політичних впливів та методи, що застосовуються для здійснення таких впливів на Україну.

Порівняльно-історичний метод дав можливість проаналізувати витoki соціальних та політичних конфліктів в аспекті впливу на них інформаційного фактору, виявити та співставити механізми дії інформаційного впливу та проаналізувати ефективність такого впливу на поведінку учасників політичного конфлікту. Застосування комплексного підходу дало змогу чітко визначити місце, роль інформації, її функції у розвитку динаміки політичних конфліктів.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена вибором теми, сукупністю поставлених завдань та методологією дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота є комплексним теоретико-прикладним дослідженням ролі інформаційної компоненти у межах політичного конфлікту. Це дало змогу сформулювати наступні результати, які характеризуються науковою новизною та розкривають базову концепцію дисертації:

вперше:

- проаналізовані особливості інформаційного впливу у межах політичного конфлікту, що формують сутність інформаційної складової політичного протиборства. Доведено, що політичне протиборство на сучасному етапі за своєю суттю перед усім є інформаційним;
- сформульовано та запроваджено в науковий обіг інтегративне поняття «інформаційно-політичного протиборства» на основі уточненого змісту та синтезу понять «політичне» та «інформаційне» протиборство.

Запропоновано таке визначення: «Інформаційно-політичне протиборство – це зіткнення інтересів двох чи декількох суб'єктів політичних відносин з метою загострення або вирішення владно-управлінських суперечностей, а також суперечностей щодо перерозподілу ролі, місця та функцій у соціально-політичній системі інформаційного суспільства за допомогою інформаційних засобів впливу та здійснення політичного керівництва в інформаційно-політичному просторі»;

- доведено, що моделі інформаційного впливу в умовах політичного конфлікту, а саме – інформаційна війна та інформаційний тероризм є модифікацією політичного конфлікту під впливом розвитку інформаційного суспільства;

уточнено:

- категоріальний апарат, зокрема, визначення таких понять, як «політичний конфлікт», «інформаційний вплив», «інформаційний тероризм», «механізм», «технологія» та ін.;

- науково-методологічний апарат дослідження феномена політичного конфлікту та його інформаційної складової;

- сутнісні характеристики політичного конфлікту, до яких віднесено: об'єкт, предмет, суб'єкти, причини та джерела виникнення, етапи розвитку, функції та види політичного конфлікту;

- розширено поле дослідження умов виникнення та перебігу політичних конфліктів, що пов'язано з винятковою роллю інформації;

дістало подальший розвиток:

- обґрунтування концептуальних засад впливу інформаційних технологій на трансформацію соціально-політичних відносин. З'ясовано, що на сучасному етапі суспільного розвитку інформаційні технології впливають на еволюцію політичної взаємодії у глобальному контексті;

- визначення місця ЗМІ в системі механізмів та технологій інформаційного впливу на суб'єкти політичного конфлікту. З'ясовано, що використання ЗМІ у межах інформаційних кампаній обумовлено наявністю маніпуляційного потенціалу мас-медіа;

- узагальнення типології конфліктів в політичному процесі сучасної України та їх інформаційної складової;

- виявлення інформаційних впливів на Україну в межах міжнародного інформаційно-політичного протиборства. Показано, що Україна є об'єктом посягань, нерідко деструктивного інформаційного впливу ряду впливових країн (в даний період – це Російська Федерація), що обумовлено її важливим геополітичним розташуванням.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості застосування висновків дисертаційного дослідження для попередження та вирішення політичних конфліктів, підвищення обороноздатності суб'єктів політичного конфлікту в інформаційній сфері як у теоретичному, так і в прикладному аспекті.

Практичне значення роботи можна визначити за такими напрямками: науково-дослідницький: основні положення дисертації можуть бути використані для подальшого дослідження політичного конфлікту та його інформаційної складової; навчальний: висновки та рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані для підготовки та викладання у ВНЗ України навчальних курсів з питань політичних конфліктів, державної інформаційної політики, інформаційної безпеки тощо; прикладний: результати дослідження можуть бути використані для попередження та вирішення політичних конфліктів суб'єктами протистояння (на міжособистісному, міжгруповому, міждержавному рівнях).

Апробація результатів дисертації. Матеріали дисертаційної роботи були представлені на наукових симпозиумах та круглих столах, обговорювались на засіданнях кафедри соціальних теорій НУ «ОЮА», а також були представлені в доповідях на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (Одеса, 2012 р.), «Правове життя сучасної України» (Одеса, 2013, 2014 рр.), «Політична наука. Контури міждисциплінарного перетину» (Одеса, 2014 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у 11 публікаціях, 6 з яких у вітчизняних наукових виданнях, які є фаховими в галузі політичних наук та 1 – у зарубіжному виданні.

Також, окремі важливі для роботи концептуальні положення викладались автором під час участі в конференціях, були видані у вигляді матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, 4 розділів основної частини, які поділяються на 8 підрозділів, висновків до розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 201 сторінку. Список використаних джерел містить 201 найменування (21 сторінку).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, розкрито зв'язок роботи із відповідними темами колективних наукових досліджень, визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету та завдання дослідження, охарактеризовано використані у роботі загальнонаукові та спеціальні політологічні методи, її наукову новизну та практичне значення, представлено відомості щодо апробації та публікації результатів дослідження.

У **першому розділі «Теоретико-концептуальні засади наукових досліджень інформаційного виміру конфліктної форми політичного процесу»**, який складається з двох підрозділів, охарактеризовано зміст та

генезис феномена політичного конфлікту як складової політичного процесу, в контексті інформатизації політичного простору.

У підрозділі 1.1 *«Динаміка досліджень конфліктів як складової політичного процесу»* аналізуються наукові праці щодо політичного конфлікту як різновиду соціального конфлікту, специфіка якого зумовлюється особливостями розвитку політичної дійсності. Дослідження свідчать, що, по-перше, такий тип конфлікту виникає в сфері функціонування політичної влади в суспільстві; по-друге, в політичному конфлікті задіяні не окремі індивіди, а соціальні групи; по-третє, політичний конфлікт найбільш соціально значимий, його наслідки впливають на усі сфери суспільного життя.

Політична думка європейських держав Античності, Середньовіччя та епохи Відродження започаткувала знання про політичний конфлікт, здійснила спроби його осмислення. Такі представники античності як Платон, Аристотель, Гомер, Демокрит, Цицерон, Лукрецій, Сунь-Цзи та інші трактували конфлікт як природний стан суспільства. Особливістю конфліктологічних ідей у добу Середньовіччя (Ф. Аквінський, А. Блаженний, Г. Гейне, богослов Тертуліан, Е. Роттердамський та ін.) є релігійно-теологічна спрямованість. В епоху Нового часу головною причиною виникнення конфлікту визнавалася соціальна нерівність. Наукові ідеї цієї епохи знайшли свій розвиток у вченнях мислителів Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, А. Токвіля, О. Конта, Ф. Бекона та ін.

Відзначено, що на сучасному етапі узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду обумовило появу оригінальних теоретичних та методичних розробок соціально-політичних аспектів конфлікту. Значними серед них є роботи Е. Дюркгейма, Т. Парсонса, Е. Мейо, В. Парето, Л. Козера, Г. Спенсера, Дж. Рекса, Р. Дарендорфа, Г. Зіммеля, В. Бебика, А. Бандурки, А. Брегеда, Л. Герасіної, В. Друзя, О. Картунова, П. Косухи, В. Котигоренка, О. Кривицької, Н. Майструк, О. Маруховської, Ю. Мацієвського, В. Нагаєва, М. Панова, О. Сича, М. Шепелєва та інших авторів. Безпосередньо проблематика політичних конфліктів розглядалась в роботах О. Бабкіної, В. Горбатенка, В. Кіпень, Г. Перепелиці, А. Пойченка, В. Ребкало, А. Роскошного, Н. Сазонова, О. Хворостяного, М. Цюрупи, П. Шляхтуна та ін. Інформаційна складова політичних явищ розглянута у роботах А. Сіленко, О. Шерман та ін. Визначено, що у вітчизняній науці не існує єдиного, визнаного знання про сутність, природу, динаміку суспільних протиріч і конфліктів, зокрема політичних конфліктів, що і обумовлює потребу подальшого наукового аналізу.

У підрозділі 1.2 *«Генезис уявлень про інформаційну складову політичного конфлікту»* визначено, що сучасний політичний процес неможливо уявити поза процесами вироблення та передачі інформації. Політична взаємодія стає глобальною та супроводжується включенням до комунікативного простору політичних акторів, інституцій громадянського суспільства та окремих громадян. Тому вона однією з перших реагує на

виникнення глобального інформаційного ринку, що починає якісно змінювати середовище існування держав, партій та інших владних акторів.

Вивчення закономірностей функціонування інформації в політичних процесах та її ролі, сприяло з'ясуванню специфічної форми її організації – інформаційних технологій. У рамках політичного конфлікту цілеспрямоване застосування інформаційних технологій, що використовуються для внесення деструктивних змін у свідомість супротивника (особистості, соціальних груп чи населення (корекція поведінки)) та/або в його інформаційно-технічну інфраструктуру, є інформаційним впливом. Доведено, що інформаційна складова політичного конфлікту – це інформаційний вплив, що використовується як інструмент ведення політичного протиборства з метою впливу на суб'єкти політики для досягнення цілей з завоювання, використання та утримання влади в процесі реалізації суперечливих інтересів суб'єктів політичного конфлікту.

У висновках до першого розділу визначено, що аналіз накопичених знань про природу та сутність політичного конфлікту, дозволяє трактувати його не тільки як інституціалізоване, практично-політичне протиборство, але як і теоретичне та символічне (культурне) зіткнення в політичному просторі за можливість впливати на його модифікації і трансформації. Визначено, що теоретичний аналіз інформаційного протиборства та політичних конфліктів створив підґрунтя для виділення категорії інформаційно-політичного протиборства.

У другому розділі **«Методологічні основи аналізу впливу інформаційного фактора на політичний процес»**, який складається з двох підрозділів, розглянуто та охарактеризовано основні ознаки політичного конфлікту та визначено методологічні підходи та конструкти дослідження інформаційної складової політичних конфліктів.

У підрозділі 2.1 *«Сутнісні характеристики політичного конфлікту»* проаналізовано такі параметри конфлікту як: об'єкт, предмет, суб'єкти, причини виникнення, етапи розвитку, функції та види, що дозволило виділити ряд найбільш суттєвих особливостей: публічність та відкритий характер прояву протиборства сторін, загальна значимість, обумовленість владою, ідеологічний характер мотивації конфлікту, інституційна організованість суб'єктів конфлікту, «символічна» ідентифікація, конфлікт взаємних намірів сторін, наявність лідерів, правові колізії політичного конфлікту, одностороння «законність» насильства, національні та соціокультурні особливості політичного конфлікту, можливість трагічних наслідків.

У підрозділі 2.2 *«Методологічні підходи та категорії дослідження інформаційної складової політичних конфліктів»* визначено методологічну основу та базові конструкти дослідження.

Використання системного та структурно-функціонального аналізу забезпечили комплексність дослідження політичного конфлікту, його унікальних та універсальних аспектів дії та його складових. За допомогою

термінологічного підходу було з'ясовано сутність таких термінів та понять як «інформаційний вплив», «інформаційні технології», «механізми інформаційного впливу» тощо, завдяки чому на підставі встановлення взаємозв'язків сформульовано інтегративне поняття «інформаційно-політичне протиборство». За допомогою емпіричного методу були виявлені особливості прояву інформаційно-політичного протиборства в українських реаліях та на міжнародній арені. Порівняльний метод дав можливість зіставити інтереси суб'єктів зовнішніх інформаційно-політичних впливів та методів, що застосовуються для провокування або попередження політичних конфліктів.

Завдяки порівняльно-історичному методу було здійснено аналіз витоків соціальних та політичних конфліктів, різноманітних факторів (передусім, інформаційного), які впливають на розвиток конфлікту. Також це дозволило виявити та співставити механізми дії інформаційного впливу та проаналізувати ефективність такого впливу на поведінку учасників політичного конфлікту. Комплексний підхід дав змогу з'ясувати місце, роль інформації, її функції у розвитку динаміки політичних конфліктів.

Поняттєву базу дисертаційної роботи складають конструкти, що визначають сутність інформаційної складової політичного конфлікту, а саме: політичний конфлікт, інформація, інформаційне протиборство, інформаційно-політичне протиборство, інформаційний вплив; поняття, що дозволяють розкрити зміст дії інформаційного впливу – маніпуляція, громадська думка; а також поняття, що характеризують окремі моделі та механізми інформаційно-політичного протиборства – інформаційна війна, інформаційний тероризм, засоби масової інформації тощо.

У висновках до другого розділу підсумовано результати аналізу специфічних характеристик політичного конфлікту, обумовлених його інформаційною складовою. Визначено основні методологічні підходи та категорії дослідження.

У третьому розділі **«Моделі та механізми інформаційного впливу на динаміку політичного конфлікту»** охарактеризовано основні моделі інформаційно-політичного протиборства та визначено умови деструктивної ролі ЗМІ у системі механізмів та технологій інформаційного впливу на суб'єкти політичного конфлікту.

У підрозділі 3.1 *«Основні моделі інформаційно-політичного протиборства»* проаналізовано інформаційну війну (ІВ) як модель інформаційно-політичного протиборства. Визначено, що ІВ є частиною поля політики та системи політичних відносин. Доведено, що ІВ – це політичний конфлікт, що виникає внаслідок зіткнення двох або більше різноспрямованих політичних сил з метою вирішення протиріч з приводу влади й здійснення політичного керівництва, а також з приводу перерозподілу ролі, місця і функцій суб'єктів в політичній системі інформаційного суспільства, в якому зіткнення конфліктуючих сторін відбувається у формі інформаційних операцій із застосуванням інформаційної зброї. Активне застосування

інформаційної зброї (технологій) дозволяє здійснювати інформаційний вплив у двох напрямках: інформаційно-психологічному та інформаційно-технічному, що обумовлено об'єктом спрямування.

Аналіз такої моделі інформаційно-політичного протиборства як інформаційний тероризм, сприяв виявленню відмінностей та подібностей між досліджуваними моделями. Встановлено, що головна відмінність інформаційного тероризму – ціль – створення атмосфери жаху, як спосіб досягнення мети терористів. Використання інформаційної зброї споріднює досліджувані моделі.

У підрозділі 3.2 *«Роль ЗМІ в системі механізмів та технологій інформаційного впливу на суб'єкти політичного конфлікту»* розглянуто особливості ЗМІ як основного каналу взаємодії суб'єктів політичного конфлікту.

Встановлено, що в політичній науці виокремлюють парадигми вивчення впливу засобів масової інформації на політику. Досліджено конструювання медіа-реальності на концептуальних засадах моделі «чарівної кулі» (magic bullet), концепцій технологічного детермінізму та «гейткіперів» (gatekeeping), теоретичних положеннях біхевіористської школи та школи «мінімального впливу» та ін.

Визначено, що сучасне наукове бачення політичного впливу засобів масової інформації ґрунтується на трьох ключових концепціях: визначення порядку денного (agenda-setting), спрямування уваги аудиторії (priming) та використання стандартних форм (framing).

З'ясовано, що ЗМІ володіють значним маніпуляційним потенціалом завдяки наявності широкого арсеналу засобів впливу на громадян, що включає спеціальні прийоми, методи і технології зміни образу політичної картини громадян. Таким чином, ЗМІ виконують роль основного засобу трансляції інформаційних впливів та займають особливе місце в політичних конфліктах. Визначено, що у структурі політичного конфлікту ЗМІ займають позицію груп підтримки і мають можливість змінювати напрямок розвитку конфлікту на користь однієї із сторін. ЗМІ в політичному конфлікті можуть виконувати діаметрально протилежні функції, оскільки є механізмом як посилення напруження, так і його послаблення.

У висновках до *третього розділу* доведено, що інформаційні війни та інформаційний тероризм як складні, багатоаспектні, негативні соціально-політичні явища стають все більш масштабними та представляють серйозну загрозу безпеці та життєво важливим інтересам як особи, так і суспільства. Визначено, що ЗМІ відіграють виключно важливу роль в політичному житті суспільства та суб'єктів політичного конфлікту, причому нерідко саме деструктивну за наслідками.

У **четвертому розділі «Конфлікти в політичному процесі сучасної України та їх інформаційна складова»** охарактеризовано особливості прояву інформаційно-політичного протиборства в українських реаліях та

визначено специфіку інформаційного впливу на Україну в межах міжнародного інформаційно-політичного протиборства.

У підрозділі 4.1 *«Особливості прояву інформаційно-політичного протиборства в українських реаліях»* проаналізовані політичні процеси в новітній історії України, які пронизані гіпертрофованою конфліктністю. Встановлено, що в залежності від сфери розгортання, політичні конфлікти в сучасній Україні можна розділити на три види: суперечності, породжені соціально-економічним становищем народу, статусно-рольові конфлікти в державно-правовій сфері, конфлікти в міжнародному політичному полі.

В інформаційно-політичному просторі країни виявлені ознаки використання інформаційного впливу та присутності інформаційних війн. Доведено, що конфліктогенність політичних відносин в Україні призводить до використання суб'єктами політичного конфлікту атакуючих інформаційних технологій. Встановлено, що через своє важливе геополітичне розташування, Україна є об'єктом інтересів багатьох держав, організацій, транснаціональних компаній, а відтак їх зовнішнього інформаційно-політичного впливу, якому притаманні ознаки протиборства.

У підрозділі 4.2 *«Інформаційний вплив на Україну у межах міжнародного інформаційно-політичного протиборства»* визначено, що за характером здійснення зовнішнього інформаційно-політичного впливу на Україну, іноземні держави можна поділити на дві групи: групу ситуативного впливу (США, частина країн ЄС) та групу постійного впливу (РФ, Румунія, Угорщина).

Вразливість національного інформаційного простору та висока присутність закордонного виробника інформаційного продукту в Україні створюють можливості для здійснення інформаційно-політичних операцій закордонними суб'єктами і водночас звужує можливості держави контролювати інформаційні процеси на теренах України.

З'ясовано, що відсутність державної протекціоністської політики в багатьох сферах призводить до поширення кола інституцій, які готові до активної співпраці із закордонними суб'єктами інформаційно-політичного впливу, що підвищує ефективність деструктивних інформаційно-політичних операцій.

У висновках до четвертого розділу визначено, що серед міжнародних інституцій найбільший вплив здійснюють ОБСЄ, Рада Європи, ООН, НАТО. Продемонстровано, що мета, методи та наслідки інформаційно-політичного впливу суб'єктів політичного конфлікту відрізняються залежно від політичних інтересів відносно України та наявних ресурсів.

У **Висновках** до дисертаційного дослідження викладено основні результати дисертаційної роботи, які були отримані в ході дослідження.

1. Політичний конфлікт є різновидом соціального конфлікту, специфіка якого зумовлюється особливостями розвитку політичної дійсності. Аналіз різноманітних поглядів на визначення конфлікту довів, що більшість науковців визначають цей термін через «протиборство». Конфлікт — це

відносини між суб'єктами соціальної взаємодії, які характеризуються протиборотством за наявності протилежних мотивів (потреб, інтересів, цілей, ідеалів, переконань) чи суджень (думок, поглядів, оцінок тощо).

2. Виділено суттєві особливості політичного конфлікту: публічність та відкритий характер прояву протиборотства сторін, загальна значимість, обумовленість владою (владними відносинами), ідеологічний характер мотивації конфлікту, інституційна організованість суб'єктів конфлікту, «символічна» ідентифікація, наявність легітимних лідерів, правові колізії політичного конфлікту, національні та соціокультурні особливості політичного конфлікту, можливість трагічних наслідків.

3. Визначено, що інформаційне протиборотство є невід'ємною складовою політичного процесу, а особливо в умовах інформаційного суспільства.

Доведено, що інформаційне протистояння як феномен політичної боротьби впливає з всеосяжного проникнення політичних відносин у всі сфери суспільної життєдіяльності. Технології інформаційної агресії застосовуються на різних рівнях, а саме: у внутрішньополітичному житті інститутів окремої держави та інститутів громадянського суспільства, а також в міжнародній політиці – у діяльності міждержавних та наддержавних інституцій.

Доведено, що будь-який політичний конфлікт включає в себе інформаційне протиборотство, формою ведення якого виступає інформаційний вплив. Видами інформаційного протиборотства є інформаційна війна, інформаційний тероризм, інформаційна агресія, інформаційна експансія та ін.

Виділено складові акту інформаційного впливу, що використовується в процесі політичної боротьби. По-перше, мета – уявний результат, який суб'єкт політики – агресор очікує отримати в результаті інформаційної дії і який відповідає його стратегічним планам. По-друге, засіб – набір інструментів, каналів впливу, яким користується агресор при досягненні мети. По-третє, наслідок – реальні соціально-політичні та економічні зміни, які несе за собою акт інформаційної дії (викривлення політичної реальності, створення інформаційних перешкод для координації дій органів влади, прийняття управлінських рішень; підрив культурно-моральних засад суспільства; дестабілізація політичної обстановки тощо). Оптимізація структури інформаційного впливу має сприяти ефективному їх використанню та допомагати виробленню ефективної стратегії протидії.

4. Встановлено, що розгляд специфіки механізмів та технологій інформаційного впливу в умовах політичного конфлікту носить міждисциплінарний характер.

Наголошено, що головними концептуальними категоріями, що визначають сутність інформаційної складової політичного конфлікту є політичний конфлікт, інформація, інформаційне протиборотство, інформаційно-політичне протиборотство, інформаційний вплив; поняття, що дозволяють розкрити зміст дії інформаційного впливу – маніпуляція, громадська думка; поняття, що характеризують окремі моделі та механізми

інформаційно-політичного протиборства – інформаційна війна, інформаційний тероризм, засоби масової інформації тощо.

5. Проаналізовано основні моделі інформаційно-політичного протиборства – інформаційну війну та інформаційний тероризм. Доведено, що ІВ за своєю суттю є політичним конфліктом, який виникає внаслідок зіткнення двох або більше різноспрямованих політичних сил з метою вирішення протиріч з приводу влади й здійснення політичного керівництва, а також з приводу перерозподілу ролі, місця і функцій суб'єктів в політичній системі інформаційного суспільства, в якому зіткнення конфліктуючих сторін відбувається у формі інформаційних операцій із застосуванням інформаційної зброї. З'ясовано, що застосування інформаційної зброї (технологій) дозволяє здійснювати інформаційний вплив у двох напрямках: інформаційно-психологічному та інформаційно-технічному, що обумовлено об'єктом спрямування.

Встановлено головну відмінність інформаційного тероризму від ІВ – ціль – створення атмосфери жаху, як спосіб досягнення мети терористів. Використання інформаційної зброї споріднює досліджувані моделі.

6. Окреслено, що значну роль у перетворенні політичного простору на сучасному етапі відіграла поява на інформаційному політичному ринку електронних ЗМІ, виникнення діалогових способів політичної комунікації, різке збільшення швидкості передачі повідомлень, формування «електронних спільнот», наприклад, користувачів Інтернет. Роль Інтернет-ресурсу в політичній боротьбі зростає.

Доведено, що ЗМІ в політичному конфлікті можуть виконувати діаметрально протилежні функції. В структурі політичного конфлікту засоби масової інформації займають позицію груп підтримки і мають можливість змінювати напрямок розвитку конфлікту на користь однієї із сторін. Проведений аналіз політичних конфліктів останніх років довів, що ЗМІ виступає механізмом як посилення напруження, так і його послаблення. У політичних протистояннях увагу аудиторії привертають ті ЗМІ, які асоціюються з основними суб'єктами політичного конфлікту чи кризи, тобто репрезентують їх інтереси.

Визначено, що комплексне використання різних засобів прихованого політичного примусу людей, різних інформаційних операцій, пропагандистських акцій і рекламних кампаній виступає як поширений засіб політичної боротьби не тільки в міжнародних, але й у внутрішньополітичних конфліктах.

7. Аргументовано, що політичне конфліктне поле в Україні потребує підвищення рівня інформаційно-політичної влади, яка обмежить інформаційно-політичне протиборство не лише за інтенсивністю, але й за своєю тривалістю. Оскільки за умов інформаційно-політичного протиборства механізми державного управління деформуються до такої міри, що не зможуть підтримувати баланс суспільних інтересів.

Вразливість національного інформаційного простору та висока

присутність закордонного виробника інформаційного продукту в Україні створює можливості для здійснення інформаційно-політичних операцій закордонними суб'єктами і водночас звужує можливості держави контролювати інформаційні процеси на теренах України. Встановлено, що в Україні відбувається ескалація таких загроз національній безпеці, як сепаратизм, національний та культурний шовінізм, тощо. Ці тенденції створюються та підтримуються в межах інформаційно-політичних операцій із-за кордону.

8. Загрозливою виглядає сучасна тенденція до концентрації інформаційних ресурсів під контролем закордонних суб'єктів, що реально чи гіпотетично дозволяє їм встановлювати контроль за інформаційними процесами в певних секторах, таким чином, нав'язуючи українським громадянам бачення ряду питань. Це обумовлює потребу протекціоністської політики України в інформаційній сфері та вихід за межі держави з власним інформаційним продуктом.

Визначено, що за характером здійснення зовнішнього інформаційно-політичного впливу на Україну, іноземні держави можна поділити на дві групи: групу ситуативного впливу та групу постійного впливу.

9. Доведено, що подолання деструктивних інформаційних впливів на розвиток політичного процесу потребує комплексного підходу, який включає інституційні та нормативні засоби обмежень та заборон. Також необхідними є законодавчі та організаційно-контрольні управлінські заходи щодо розвитку інформаційних ресурсів держави.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Короход Я. Д. Соціально-політичні маніпуляції особистістю / Я. Д. Короход // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2013. – Вип. 48. – С. 268 – 275.
2. Короход Я. Д. Інформаційна складова феномену «тероризм» / Я. Д. Короход // Науковий вісник ОНЕУ. – 2013. – № 25 (204). – С. 137 – 147.
3. Короход Я. Д. Теоретичні аспекти розуміння політичного конфлікту / Я. Д. Короход // Політичний менеджмент : наук. журнал / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. – 2013. – № 59. – С. 30 – 37.
4. Короход Я. Д. ЗМІ як інструмент політичного впливу / Я. Д. Короход // Сучасна українська політика. – К. : Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2013. – Вип. 29. – С. 151 – 161.
5. Короход Я. Д. Информационно-психологические войны – оружие 21 века / Я. Д. Короход // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2013. – Вип. 50. – С. 299 – 307.

6. Короход Я. Д. Безопасность общества и государства в условиях информационно-психологической войны / Я. Д. Короход // Научный вестник МГИИТ. – Москва, 2013. – Вып. 1. – С. 36 – 42.

7. Короход Я. Д. Конфлікти в політичному просторі сучасної України // Я. Д. Короход // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2014. – Вип. 7. – С. 186 – 189

8. Короход Я. Д. Манипулятивный потенциал СМИ в политическом процессе / Я. Д. Короход // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали міжнародної наукової конференції. – Одеса, 2012. – С. 296 – 298.

9. Короход Я. Д. Некоторые теоретические аспекты информационно-психологической безопасности государства / Я. Д. Короход // Правове життя сучасної України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса, 2013. – С. 255 – 257.

10. Короход Я. Д. Внутрішні конфлікти в політичному просторі сучасної України / Я. Д. Короход // Правове життя сучасної України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса : Юридична література, 2014. – С. 202 – 204.

11. Короход Я. Д. Політичний конфлікт як об'єкт дослідження / Я. Д. Короход // Політична наука. Контури міждисциплінарного перетину : матеріали 4 конвенту МАСПН (Україна) (м. Одеса, 20-21 березня 2014 р.). – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 174 – 176.

АНОТАЦІЯ

Короход Я.Д. Специфіка механізмів та технологій інформаційного впливу в умовах політичного конфлікту. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2014.

У дисертації здійснено комплексне дослідження сутності інформаційної складової політичного конфлікту та її ролі у сучасному політичному процесі, визначення інституційних та технологічних складових інформаційно-політичного протиборства.

Проаналізовані роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників про політичний конфлікт як форму політичного процесу та досліджено генезис уявлень про інформаційну складову політичного конфлікту у науковому дискурсі. З'ясовано сутнісні характеристики політичного конфлікту та визначено методологічні засади дослідження інформаційної складової політичного конфлікту.

Визначено методологічні засади та категоріальний апарат, що покладений в основу вивчення політичного конфлікту та його інформаційної складової.

Досліджено основні моделі інформаційно-політичного протиборства та роль ЗМІ в системі механізмів та технологій інформаційного впливу на суб'єкти політичного конфлікту.

Проаналізовано особливості інформаційно-політичного протиборства в українських реаліях, виявлено специфіку інформаційного впливу на Україну в межах міжнародного інформаційно-політичного протиборства.

Ключові слова: політичний конфлікт, інформація, інформаційне протиборство, інформаційно-політичне протиборство, інформаційний вплив.

АННОТАЦИЯ

Короход Я.Д. Специфика механизмов и технологий информационного влияния в условиях политического конфликта. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2014.

В диссертации осуществлено комплексное исследование сущности информационной составляющей политического конфликта и ее роли в современном политическом процессе, охарактеризованы институциональные и технологические составляющие информационно-политического противоборства.

Рассмотрены работы отечественных и зарубежных исследователей о политических конфликтах как форме политического процесса и исследован генезис представлений об информационной составляющей политического конфликта в научном дискурсе. Установлены сущностные характеристики политического конфликта и определены методологические основы исследования информационной составляющей политического конфликта.

Определен категориальный аппарат, который положен в основу изучения политического конфликта и его информационной составляющей: политический конфликт, информация, информационное противостояние, информационно-политическое противостояние, информационное воздействие.

Доказано, что как информационная война, так и информационный терроризм, по своей сути является политическим конфликтом, который возникает вследствие столкновения двух или более разнонаправленных политических сил с целью разрешения противоречий по поводу власти и осуществления политического руководства, а также по поводу перераспределения роли, места и функций субъектов в политической системе информационного общества, в котором столкновение конфликтующих сторон происходит в форме информационных операций с использованием информационного оружия. Определено, что применение информационного оружия (технологий) позволяет совершать информационное влияние в двух

направлениях: информационно-психологическом и информационно-техническом, которое обусловлено объектом воздействия.

Выделены составляющие акта информационного воздействия, используемого в процессе политической борьбы. Во-первых, цель – воображаемый результат, который субъект политики – агрессор ожидает получить в итоге информационного воздействия, соответствующий его стратегическим планам. Во-вторых, средство – набор инструментов, каналов влияния, которым пользуется агрессор при достижении цели. В-третьих, следствие – реальные социально-политические и экономические изменения, которые несет за собой акт информационного воздействия (искривление политической картины в оценках граждан, создание информационных препятствий для координации действий органов власти, принятия управленческих решений; подрыв культурно-нравственных основ общества; дестабилизация политической обстановки и т.п.). Оптимизация структуры информационного воздействия должна способствовать их эффективному использованию и помогать выработке эффективной стратегии противодействия.

Исследована роль СМИ в системе механизмов и технологий информационного воздействия на субъекты политического конфликта, определено, что СМИ в политическом конфликте могут выполнять диаметрально противоположные функции, выступая как механизм усиления напряжения, так и его ослабления.

Анализ составляющих информационного пространства Украины показал, что национальные информационные ресурсы Украины находятся в ослабленном состоянии, в частности электронные и печатные СМИ.

Определено, что информационно-политическое воздействие отдельных стран в отношении Украины является различным. Установлено, что укрепление позиций и консолидация представителей своей нации в Украине, активизация национального движения, распространение собственного языка и культуры являются частью стратегии информационно-политической деятельности Венгрии и Румынии, что иногда становится почвой противостояния. Деятельность других стран Европейского Союза лишена элементов информационного противостояния с Украиной. Германия является активной в совместных научных проектах, а также в содействии развитию демократических институтов в Украине. Польша, кроме вопросов демократического развития и культурного обмена, оказывает поддержку информационной деятельности польских организаций в Украине. Но особенно агрессивна в настоящий период позиция Российской Федерации, ведущей открытую информационную войну против Украины.

Указано, что на развитие демократических институтов, утверждение плюрализма и толерантности, повышение темпов социально-политического развития направленно информационно-политическое воздействие международных институций. Наиболее активными являются ООН и ОБСЕ, менее активны НАТО и Совет Европы.

Доказано, что несмотря на постепенное перемещение центра международной активности в политической, экономической сферах и сфере безопасности в Азиатско-Тихоокеанский регион, ключевые позиции, где будут пересекаться интересы Запада (США, НАТО, ЕС) и Востока (России и ее союзников), сохранятся за Центрально-Восточной Европой, главная роль в которой будет принадлежать Украине, как объекту геополитического соперничества. Учитывая указанное, в ближайшей перспективе следует ожидать продолжения информационно-политического воздействия вышеупомянутых государств на Украину с целью получения односторонних преимуществ в различных сферах.

Ключевые слова: политический конфликт, информация, информационное противостояние, информационно-политическое противостояние, информационное воздействие.

SUMMARY

Korokhod Y.D. Specificity of mechanisms and technologies of information influence in conditions of a political conflict. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Master of Political Sciences, specialty 23.00.02 – political institutions and processes. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2014.

The dissertation presents a comprehensive research of the nature of the information component of political conflict and the role in modern political process, identifying technological components of information and political confrontation.

The study of conflict in the works of local and foreign researchers and political conflict as a form of political process and investigated the genesis of ideas about the information component of the political conflict in scientific discourse are considered. Clarifications essential characteristics of political conflict and methodological approaches to investigating the information component of political conflict are identified.

The categorical apparatus that underlies the study of political conflict and its information component, conflict, political conflict, information, information confrontation, information and political confrontation, informational influence are defined.

The role of local media in the system mechanisms and information technology influence on the subjects of political conflict, defined by the media in political conflict can perform diametrically opposing functions as a mechanism as increased stress and its relaxation.

Keywords: political conflict, information, information confrontation, information-political confrontation, informational influence.